

הפרשת בהמה אחת מכל עשר בהמות, אלא החיוב הוא רק להעבירם תחת השבט והעשירי שיצא – יהא מעשר, והרי העביר את כולם והעשירי שבכל העברה – עשהו מעשר. והלא אפילו מכירה ושחיטה לא אסרו חכמים אלא בהגיע הגורן, כי אין כאן ביטול מצות מעשר אלא גרם פטור, ולא שמענו שאסרו להעביר באופן שיווצרו עודפים. והרי סתימת הדברים מורה שמותר הדבר, אם לא משום מדת חסידות.

דף ט

כגון שמנה תשעה וכי מטא עשרה קרי חד מרישא – קסבר עשירי מאליו קדוש. יש לשמוע מכאן שאעפ"י שהבעלים ממאנים בקדושת העשירי, שלכך התחילו מנין חדש, בשביל לפוטרן במנין הראוי – העשירי קדוש מאליו, שמשמים מקדשים אותו בעל כרחו. ואעפ"י שלכאורה מעשר בהמה אינו שונה ממעשר דגן שאי אפשר לו לחול אלא מדעת הבעלים, כאן שונה, כיון שמנה כרצונו כל התשע, והתורה אמרה שהעשירי קדוש מאליו, הרי זה נחשב כאילו הסכים על קדושת עשירי (עפ"י חזון איש כו, ז).

רב כהנא אמר: למנין בהמות הוא קדוש. כתב החזון-איש (כו, ז) שמסתבר שאם מקפיד שלא יוקדש למנין בהמות אלא לפי מנינו – אין זה מעשר כלל, שאי אפשר להחשיב מנינו למעשר נגד רצונו. וכאן מדובר בטועה וסובר שאפשר שיחול למנין שלו, ובזה אנו אומרים שאין להתחשב במנינו וקדוש למנין בהמות. [ומקשה הגמרא ממתניתין – שגם במשנה מדובר שטעה].

– כתב ב'לקוטי הלכות' שיש לשמוע מן הסוגיא שאף על פי שמצוה למנות את כולן כסדר, 'אחד שנים שלשה...'. – בדיעבד שלא מנה אלא את העשירי – חל שם מעשר עליו. ובחזו"א (כו, ט) כתב שאינו מובן, הלא אם הביט על העדר כולו ונטל אחד מן העשר, שנינו במשנתנו שאין זה מעשר, הגם שמנה את העשירי שלקח. [וכנראה לדעת הל"ה יש לחלק בין יצאו אחד אחד מן הדיר, שהרי הם כמננים מאליהם, ובין עומדים ורבוצים] – וכאן שונה שאעפ"י שטעה במנין פיו וקרא לשלישי שני ולרביעי שלישי, מ"מ קרוי מנין כיון שהמנין מבורר בפיו ובלבו.

עוד כתב ב'ליקוטי הלכות' שאם לא מנה כלל – לא נתקדש העשירי. ומה שלדעת רב כהנא אם מנאן זוגות נתקדשה הבהמה העשירית שיצאה – לפי שיש כאן מנין, שמנינו של איש זה כך הוא, כשיספור חמש זוגות, השני שבזוג החמשי הוא אצלו העשירי.

ואילו הרש"ש הוכיח מדברי רב כהנא שאפילו ללא מנין כלל – נתקדש העשירי שיצא. וב'לקוטי הלכות' דחה דבריו, כאמור. אך החזו"א (כו, ט) קיים דברי הרש"ש, ובאופן שידעו הבעלים את מנינם כשיצאו, ומנין במחשבה מועיל גם ללא דיבור. כן הכריח בכמה ראיות.

אמר רבא: הואיל ואיתיה במנינא פרסאה דקרו לעשרה חד. נראה שרצה לומר, הואיל שיוודע מנינו לבסוף – הרי זה מעשר, כי מודה רב מארי שאפשר ליקדש לפי מנין בהמות כל שאי אפשר ליקדש לפי מנין ידיה, הלכך העשירי שיצא מתקדש אעפ"י שלא מנאם כסדר, ובלבד שידע את מנינם. ודוקא במנאן זוגות סובר רב מארי שאינו קדוש לפי מנין בהמות, מפני שאפשר להיקדש לפי מנין שלו, שהרי מנין זוגות הוי מנין לדעתו, אבל כאן שקרא למפרע ואי אפשר להתקדש לפי מנינו – מתקדש למנין בהמות.

ומה שאמר 'איתא במנינא פרסאה' – הפלגת הענין הוא, שהרי פרסיים מונים כן, והרי לפנינו שהוא מנין. וכן מבואר מדברי הרמב"ם (בכורות ז,ח). וכן בד"ק, שאם במנין התורה אינו מנין, לא יועיל מנין פרסאה (חזון איש כו,ז. וע' גם חדושים ובאורים ז,ו).

(ע"ב) 'תנו רבנן מנין שאם קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי ששלשתן מקודשין, תלמוד לומר וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט העשירי יהיה קדש'. נראה שהדרש מבוסס על קושי הלשון, שהיה לו לומר 'מכל אשר יעבור תחת השבט' – ומשמעות 'כל' מורה שכל אשר יעבור יהיה קדש וזה אי אפשר, לכך דרשו כאילו היה כתוב 'כל אשר יעבור תחת השבט תחת העשירי יהיה קדש', כלומר כל מה שתחת העשירי ותמורתו, קדוש תחתיו. וכן דרך לשון הכתובים לחסר תיבה, כמו יחי ראובן ואל ימת ויהי מתיו מספר – כאילו כתוב: וא ל יהי מתיו מספר. ועוד רבות כיוצא בזה (עפ"י משך חכמה בחקתי כו,לא).

'אמר רבא: הכא במאי עסקינן כגון דאית ליה בהמות טובא, דאמרינן חד עישורא קאמר'. יש לעיין מדוע לא נשאל אותו מה כיוון? ויש לומר כיון שבי"א או תשיעי שקראו עשירי צריך דיבור דוקא [כתמורה, שנראה שאינה חלה במחשבה אלא בדיבור], הלכך אפילו אמר שכוונתו היתה לקוראו י"א אין י"א קדוש, שאין כאן דיבור ודאי לעקירת שם עשירי (חזו"א כו,יא).
אף על פי שסופו מוכיח קצת על תחילתו שנתכוין ל"א, שכוון שנוכח בטעותו שקרא י"א, קורא לבא אחריו עשירי, ואם היתה כוונתו בתחילה ל'עשר' מדוע חזר וקרא 'עשירי' – מ"מ בשעה שאמר אין כאן עקירה בדיבור, וגם אין כאן הוכחה גמורה.

ואולם יש לעיין הלא בדיבור עצמו ניכרת המשמעות, שאם כוונתו היה לו לומר 'עֶשֶׂר אחד' או 'אֶחָד עֶשֶׂר' ולא 'אֶחָד-עֶשֶׂר'. [ואין נראה להעמיד דברי רבי רק באומר 'יו"ד אל"ף' שיתכן ובזה אפשר לפרש בשתי המשמעויות].
ויתכן שבלשון המדוברת ביניהם לא היה חילוק בביטוי, והיתה סובלת שתי המשמעויות. ושמו משום כך הרמב"ם השמיט הלכה זו (ובלקוטי הלכות תמה הלא הלכה כרבי מחברו ומדוע השמיט דברי רבי. וע' חזו"א כו,יב), כי לדידן אכן בכל אופן זו עקירה, משום משמעות הלשון.
[ומצינו כיוצא בזה, שהרמב"ם פסק שלא כפי סוגית הגמרא, מפני שינוי הלשון מזמן הגמרא לזמנו – כפי שבאר הגר"א (יו"ד ריו,יא) לענין הנודר מן הברש, שהרמב"ם (נדרים טו,ו) חילק בין עוף לדג, שלא כסוגית הגמרא בנדרים נה].

'הא דתנא ירעו רבנן היא דאמרי אין מביאין קדשים לבית הפסול'. פרש"י: משום חזה ושוק הנאכלים לכהנים בלבד, והרי ממעט באכילתם. לכאורה מבואר כאן שאסור להביא קדשים לבית הפסול גם באופן שממעט באכילת מקצת מן הקרבן. אך הכסף-משנה (פסוה"מ ו,יא) כתב בדעת הרמב"ם [לענין תודה שנתערבה באיל נזיר – שפסק הרמב"ם להקריבן. והשיג הראב"ד, הלא ממעט באכילת זרוע בשלה] שלא אמרו חכמים אין מביאים קדשים לבית הפסול כשממעט באכילת מקצת מן הקרבן. (כן הקשה השער-המלך פסוה"מ ס"ו).

ואפשר שלפי דעה זו אין הכוונה כאן משום חזה ושוק אלא משום זריקת הדם, שנותן רק מתנה אחת כדין מעשר [וכשיטת ר' יהושע (בזבחים פ) שכשנתערב קרבן של מתן ארבע עם מתנה אחת – נותן מתנה אחת] ושאר הדם נשפך לאמה, והרי גורם לפסול דם קדשים שהיה ראוי להינתן על המזבח – הלכך לא ישחוט לכתחילה. [ורק אם כבר שחט ונתערב הדם, בזה אמר ר' יהושע ליתן מתנה אחת ולהמשיך בעבודות הקרבן. אבל לכתחילה אין לשחוט ולהביא הדם לידי פסול] (משיעורי הגריש"א שליט"א. [יש להעיר

על משמעות לשון רש"י (ד"ה עשירי ואחד עשר) שנותן שתי מתנות שהן ארבע כשלמים. וצ"ב מדוע סתם כר"א]. וע' תירוץ נוסף בספר אבי עזרי (קמא) פסדה"מ ו,יא).

וצ"ע מדברי הגמרא בפסחים יג: שאין מביאים תודה בערב פסח בגלל הבאת קדשים לבית הפסול, והלא רק חלות החמץ נאסרות. וי"ל לפי שמצמצם מאד זמן אכילתם, לשעות ספורות, הלכך חוששים אף במקצת מהקרבתו. ובצל"ח שם שתירץ שלא אמר הכס"מ אלא במיעוט, אבל חלות החמץ הרי הן מחצית מכלל החלות.

ודאיתנן לחילוקים אלו יש לומר שדוקא בכגון זרוע בשלה לא חשו להבאת קדשים לבית הפסול, שאינה מרובה כל כך ואין לחוש שלא ימצאו כהנים כלל, משא"כ בחזה ושוק שבשרם מרובה.

דף טא

'במעשר בזמן הזה עסקינן ומשום תקלה'. מבואר ברש"י (וכן הוכיחו אחרונים מרש"י בע"ז יג) שהשוחט בזמן הזה קדשים תמימים חייב משום 'שחוטי חוץ'. וכן מבואר ברמב"ם (בכורות ו,ב; מעשה הקרבנות יט,טו). ואולם דעת התוס' (בזבחים נט) שאין חיוב בזמן הזה, כיון שאין מזבח בנוי ואינו ראוי להקרבה (ע' בשיטות הראשונים בענין זה, במצוין בזבחים קז).

יש לשאול, מדוע לפי הברייתא הראשונה ירעו הלא יש לחוש לתקלה כמו מעשר בזמן הזה? – וכתב בנודע ביהודה (תנינא יו"ד קפט – עפ"י ישובו לפרש"י כאן) שלחכמים שאין מביאים קדשים לבית הפסול והרי אינם עומדים להקרבה כלל, אינו טרוד לשמרם כלל ומרחיקם מגבולו לאפר שירעו שם עד שיפול בהם מום, הלכך אין בהם חשש תקלה (ע' יומא טו), ורק לר"ש שכשרים להקרבה כשיבנה הבית, טרוד בהם ויש לחוש לתקלה, וברייתא דקתני 'ימותו' – כרבי שמעון.

ולכאורה יש לישב בדרך פשוטה שדוקא קדשים בזמן הזה חששו בהם ותקנו שימותו, אבל על מקרה שאינו שכיח, שיתערב מעשר עם שלמים, לא תקנו להכניס לכיפה.

ועוד י"ל בפשיטות שאכן הברייתא הראשונה חולקת וסוברת שלא תיקנו חכמים במעשר הכנסה לכיפה, והוא הדין לזמן הזה. ובוה מיושבים דברי הרמב"ם שפסק (בכורות ו,ב) ירעה עד שיסתאב ויאכל במומו (וכבר תמה מהריט"א פ"ה מז) ועוד מסוגיתנו. ישוב נוסף לפסק הרמב"ם – ע' בשו"ת לסיכום לעיל נג).

'האומר לשלוחו צא ועשר עלי...' יש מקשים מכאן על מה שכתב מהרי"ט (בתשובותיו, ח"א קכז) שאי אפשר למנות שליח להקדיש משום 'מילי לא מימסרן לשליח' – והלא כאן מבואר שמועילה שליחות? ואמנם שונה מעשר בהמה משאר הקדשות שאינו חל על ידי דיבור אלא העשירי קדוש מאליו ע"י מעשה המנין, הלכך אין זה בגדר 'מילי'. אך עדין קשה הלא מבואר בגמרא שבעצם מועילה שליחות גם כלפי האחד-עשר הגם שדינו כשלמים והרי זה כשאר הקדשות (כן הקשו המנחת-חינוך (שס,טו) והנצי"ב (בחדושי ובשו"ת ח"ה נב). וראה אריכות רבה בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב נא).

*

'הבכור הוא הראשון, הפותח את גידול הנכסים. כמוהו גם הביכורים: הם מתקדשים לה' ולמקדש תורתו מתוך רגש קודש של מתנת שמים. ואילו המעשר הוא האחרון, החותם את קנין

נראה שדין טעות במעשר אינו אלא בדיבור ולא במחשבה [כיון שקורא לו 'תמורה', ותמורה נראה שאינה אלא בדיבור] (עפ"י חזו"א כו, ח). ויש לעיין כאשר כל המנין היה במחשבה, ותשיעי קראו עשירי ועשירי תשיעי – האם יש ממש בדיבורו או שמא צריך דיבור בכולם, שהרי מנין הראשונים גם הוא גורם לקדושת התשיעי וצריך דיבור דוקא (שם סק"א).

דף ס

צ. מה הדין במקרים הבאים?

א. יצאו שתי בהמות כאחת.

ב. המונה זוגות וזוגות, או קבוצות קבוצות.

ג. מנאם למפרע.

ד. יצאו שתיים בתשיעי וקראן 'תשיעי' או קראן 'עשירי'; יצאו שתיים בעשירי וקראן 'עשירי' או 'אחת עשרה'.

א. יצאו שני תלאים (באמצע המנין) כאחת – מונה אותם כשנים. מנאם כאחד והמשיך במנינו – הרי התשיעי והעשירי (שלפי מנינו) מקולקלים.

יש מפרשים שדינם כדין הקורא לעשירי 'תשיעי' ולי"א 'עשירי', שהעשירי מעשר והי"א שלמים (פירוש א' ברש"י, וכן הביא מנימוקי רבו).

וי"מ שכיון שיצאו שנים כאחת וגם מנאם כאחת – הרי זה ספק, הלכך התשיעי למנינו דינו כספק תשיעי ספק עשירי, ויבאכלו במומו. והעשירי למנינו דינו כספק עשירי ספק י"א [והשלמים שביניהם טעון פדיון, וכדלהלן]. כן פרשו התוס'.

וי"מ כיון שטעותו היתה בבהמות קודמות ולא בתשיעי ובעשירי – לא חלה עליהם קדושת הקרבה אלא שניהם ייאכלו במומן (פירוש שני ברש"י; פ' קמא ברש"י כת"י. ובדעת הרמב"ם – ע' ל"ה חזו"א כו, ט).

יצאו תשיעי ועשירי כאחת – תשיעי ועשירי מקולקלין (וראה להלן כיצד הדין אם קראן 'תשיעי' או 'עשירי'). יש מפרשים שאם בתחילת המנין יצאו שנים ביחד, ימשיך להוציא זוגות וזוגות וימנם כשנים שנים, והזוג העשירי קדוש (כ"פ הרמב"ם). ורשות היא ולא חובה (עפ"י חזו"א כו, י. ע"ש).

ב. מנאם זוגות וזוגות, קינטרן (= קבוצה בת מאה. וי"ג 'קונטרסין'. ע' ערך) קינטרן – נחלקו אמוראים בדעת ר' יוחנן; רב מארי אמר: למנין שלו הוא קדוש, כלומר הקבוצה העשירית שמנה – היא המעשר. רב כהנא אמר: למנין בהמות הוא קדוש, דהיינו הבהמה העשירית שיצאה היא המעשר, ולא כפי שמנה הוא (ואם נתערבו – כולם ירעו עד שיסתאבו). פסק הרמב"ם כדעה ראשונה.

ודוקא כשמנה כך במכוון, אבל כשיצאו שנים ביחד ממילא ומנאם אחד – תשיעי ועשירי מקולקלים, כאמור.

כתב החזו"א (כו, ט): זוגות וזוגות היינו שיוצאים שנים או שלשה אחד אחד, וכשיצאה הקבוצה מונה 'אחד'. עוד כתב שנראה שצריך למנות כל אחד ואחד שבזוג עד מספר הזוג.

משמע בגמרא שלפי הדעה הראשונה, אם היו י"ט בהמות ומנאן זוגות וזוגות, וכשיצאה הבהמה האחרונה קראה מעשר – פטר את כולם, מפני שהיא ראויה להתעשר כאן וכאן (כלומר בשני המנינים, שכל זוג מכיל שני מנינים. עפ"י חזו"א) ומנין הראוי פוטר.

ג. מנאם למפרע – עשירי שבמנין הוא קדוש. ואפילו לרב מארי שהולך אחר מנין פיו, והרי קרא לעשירי 'ראשון' – הואיל ויש במנין פרסי שקוראים לעשירי 'אחד', הלכך העשירי הוא הקדוש].
יש לעיין אם קיים דין 'טעות מעשר' במנין למפרע, אם קרא לתשיעי או ל"א 'ראשון' (ע' חזו"א כו, ח).

ד. אמר רבא: יצאו שנים בתשיעי; קראן 'תשיעי' – אחד מהם חולין שהרי הוא תשיעי ונקרא תשיעי, ואחד מהם מעשר, שאעפ"י שקראו 'תשיעי' הלא עשירי מאליו קדוש. הלכך מעשר וחולין מעורבין זה בזה. (ונאכלים במומם, והגוזז אחד מהם אינו לוקה – מפני הספק. רש"י). קראן 'עשירי' – הרי עשירי (– מעשר גמור) ותשיעי (– שקראו עשירי, שקדוש ואינו קרב) מעורבין לפנינו ויאכלו במומם (והגוזז ועובד באחד מהם – לוקה).

יצאו שנים בעשירי; קראן 'אחד עשר' – עשירי וחולין מעורבין זה בזה. קראן 'עשירי' – עשירי וי"א מעורבין, והרי לפנינו תערובת מעשר ושלמים; לדעת ר' שמעון ייקרבו כחומר שלמים, להניף חזה ושוק ולתנבם לכהן (אבל לא יסמוך על הקרבן, מפני הספק. עפ"י תוס'), ולדעת חכמים (וכן הלכה. בכורות ה, ד), אין מביאים קדשים לבית הפסול [והרי בכך שיביא שניהם כשלמים נמצא ממעט באכילת המעשר] הלכך ירעו עד שיסתאבו (ויביא בהמת חולין ויחלל עליה את השלמים שביניהם, ושניהם יאכלו במומם. רש"י קדושין נא. ובהים עא:).

ואעפ"י שלא נעקר שם עשירי – חלה קדושת י"א כיון שקרא לשניהם שם בבת אחת, הלכך שניהם קדושים (ואפילו למ"ד אי אפשר לצמצם. תוס'). כן פירש רב כהנא. ואולם רב אשי סבר שאין כאן עקירה ולא חלה קדושה על הי"א. [אמנם אם קדם והוציא העשירי את ראשו (אפשר דהיינו ראשו ורובו, אלא שקיצרו בדבר כיון שהזכר זאת דרך אגב. חזו"א כו, ע"ש) וקראו 'אחד עשר', וחזר ונכנס ויצא ביחד עם אחר וקראם 'עשירי' – בזה מודה רב אשי שיש כאן עקירה.

מכאן יש לשמוע, וכן מפורש בתוספתא, שאם היה מונה והוציא ראשו מן הדיר וחזר – הרי הוא כמנוי לכל דבר (לקושי הלכות).

דף סא

דין המעשר בזמן הזה, נתבאר לעיל נג.

צא. השולח שליח לעשר בשבילו וטעה וקרא לתשיעי או ל"א 'עשירי' – מה דין המעשר?

שליח שטעה וקרא לתשיעי 'עשירי'; רב פפי בשם רבא אמר: קדוש, ונאכל במומו לבעלים, שאעפ"י שטעה לא בטלה השליחות כיון שאין הפסד ממשי לבעלים שהרי אוכלו במומו. רב פפא אמר: אינו קדוש – 'לתקוני שדרתיך ולא לעותיך' (וכן הלכה).

קרא השליח ל"א 'עשירי' – הכל מודים שאינו קדוש, שהרי יש כאן הפסד ממון למשלח בכך שנתפס בקדושת שלמים, ולא לכך שלחו. (או גם, כיון שיצא העשירי כבר תמה שליחותו. עפ"י תוס').

בריך רחמנא דסייען